

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94 (477.7)

Андрій Василевич

ПЕДАГОГИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст. (на прикладі залізничних училищ)

З падінням кріпосного права у 1861 р. швидкими темпами в Російській імперії починає розвиватися крупне капіталістичне чи фермерське господарства, що призвело до появи на українських землях, й особливо на теренах Степової України, широкої мережі залізниць, що перетворило регіон на район торговельного зернового господарства.

Залізниця потребувала великої кількості кваліфікованих кадрів середньої та нижчої ланки, які повинні були обслуговувати зростаючу залізничну мережу. Для їх підготовки 21 жовтня 1871 р. в Одесі за сприяння Російського товариства пароплавства і торгівлі (РОПіТ) відкривається перший на Півдні України професійно-технічний заклад залізничного профілю – Одеська реміснична школа підготовки техніків залізничної служби [15, с.10] (першими на території України були училища в Харкові та Києві [12, с.17-18]). У 1877 році школа була перейменована на Одеське технічне залізничне училище і переведена в спеціально побудований для неї будинок на станції Одеса-Товарна.

Не дивлячись на широкий розмах ново-відкритого училища в Одесі, воно не могло задовольнити зростаючий попит у залізничних кадрах. Саме тому у 1873 р. на ст. Ольвіопіль Херсонської губернії (нині – м. Первомайськ Миколаївської області) було відкрите залізничне училище для підготовки майстрів залізничного шляху. З 1874 р. на його базі почало працювати технічне залізничне училище [6, с.20]. Програма й система підготовки була подібна до системи Одеського училища.

У 1894 р. було відкрито залізничне учи-

лище у Миколаєві. В журналі «Железнодорожник» за 1904 р. зазначалося: «У зв'язку з нестачею техніків з будівничої справи перед урядом було піднято питання про заснування технічних залізничних училищ особливого типу з посиленням викладання предметів будівельної спеціальності. Перше таке училище було відкрито в 1894 році в Миколаєві при Харківсько-Миколаївській залізниці» [9, с.4].

Програма підготовки у всіх училищах була майже однаковою. Так в Одеському залізничному училищі, на початку ХХ ст. навчання було 4-річним. Перший рік у підготовчому класі опановувалися винятково загальноосвітні предмети. У наступних трьох класах вивчали арифметику, геометрію та землемірство, фізику та телеграфію, мистецтво будівництва, загальну і прикладну механіку, креслення, гімнастику, спів тощо. Серед спеціальних дисциплін необхідно зазначити: вправи на телеграфному апараті, парова та паровозна механіка, залізнична справа, креслення по залізничній справі, землемірству та частин паровозу, столярна та слюсарна майстерність. Необхідно відмітити, що слюсарством та ковальською справою учні займалися щоденно по 3 години [15, с.10-11].

Зрозуміло, що якісну освіту насамперед забезпечують високоякісні фахівці. Як і в будь-якому навчальному закладі, у залізничних училищах викладачі поділялися на штатних і вільнонайманих. Останні, як правило, запрошувалися з інших навчальних закладів міста (шкіл, училищ, гімназій тощо) і викладали переважно загальноосвітній цикл предметів: чистописання, спів, гімнастику, гігієну тощо. Винятком був

лише законовчитель (викладач Закону Божого), який обов'язково входив до штату.

Так у середині 1890-х років в Одеському залізничному училищі викладали: начальник училища, механік-будівник Михайло Олексійович Тарутин (загальна і прикладна механіка, вправ на лічильній лінійці); інспектор училища, інженер-технолог Федір Дементійович Шишко (математичні науки: арифметика, геометрія із землеміром, фізика з телеграфією і креслення з прикладної механіки); інженер-механік Олександр Вікторович Купецький (будівельне мистецтво, залізнична справа, креслення із землеміру, частини паровоза, парова механіка); завідувач навчальними майстернями, інженер-механік Дмитро Власович Зав'єнко (обробка металів і дерева (технології), рахівництво, керівник слюсарної та ковальської майстерності); помічник завідувача навчальними майстернями Василь Петрович Петров (початкове креслення та практичні заняття столярному ремеслу).

Усі вони мали високу освіту: Ф.Д. Шишко отримав освіту у Санкт-Петербурзькому технологічному інституті, а інші закінчили Імператорське Московське технологічне училище (ІМТУ) [10, с.128; 14; 15, с.13].

Окрім того у 1889 р. в училищі працював помічником завідувача навчальними майстернями, вчений майстер Семен Семенович Інштетов, який також закінчив Імператорське Московське технологічне училище у 1887 р. [3, с.230-231].

Вільнонайманих викладачів, які не користувалися правами державної служби й отримували платню поурочно, було четверо: викладач практики на телеграфному апараті (Степан Семенович Набок); викладач чистописання (Сергій Павлович Павлов); учитель співу (Олександр Олександрович Олександров); вчитель гімнастики, який був одночасно і наглядачем училища (відставний полковник Павло Єгорович Єгоров) [10, с.128; 15, с.13].

На початку ХХ ст. викладачами професійних предметів були: начальник училища, статський радник Сергій Данилович Савченко (інженер-механік, випускник ІМТУ), інспектор училища, статський рад-

ник Євген Васильович Беліцай (інженер-механік, випускник ІМТУ), колезький радник Василь Модестович Володимиров (інженер-механік, у 1914 р. – начальник училища), начальник училища, статський радник Станіслав Ігнатович Персідок (інженер), Микола Андрійович Глебов (інженер-механік, випускник ІМТУ), Іван Олександрович Аносов (інженер-технолог) [4, с.371; 5, с.376; 7, с.65].

Із наведеного вище видно, що більшість педагогічного складу Одеського залізничного училища, що викладали професійні предмети, закінчили вищі чи середні спеціальні навчальні заклади технічного профілю, лідером серед яких є Імператорське Московське технічне училище.

Не менш професійним (а у деякій мірі і кращим) був педагогічний колектив Миколаївського залізничного училища. Усі начальники училища, інженер-механіки: Іоасаф Ніканорович Юр'єв (1894-1896), Дмитро Олександрович Кир'яков (1896-1906) та Микола Іванович Фадєєв (1906 – після 1915) були випускниками ІМТУ, мали державні нагороди. Останній є автором відомої на той час книги «Строительное искусство».

Математичні науки викладали університетські вчені, інспектори училища, кандидати фізико-математичних наук: Роберт Робертович Дібольд і випускник Московського університету, колезький радник Тихон Петрович Громов [9, с.10; 2, с.114; 1, с.87]. Останній пропрацював в училищі усього два навчальних роки (1898-1900), оскільки 17 липня 1900 р. наказом № 98 Міністерства шляхів сполучення був призначений начальником новоутвореного Саратовського залізничного училища, де і пропрацював до 1918 р. [13].

Р.Р. Дібольд був досить помітною фігурою у технічній освіті: колезький асесор, член Ради Миколаївського відділу Російського технічного товариства, Голова постійної комісії товариства по технічній освіті. Працював в училищі у 1896-1898 і 1901-1906 рр. до свого призначення начальником Кременчуцького технічного училища (1906). Саме у часи його праці, завдяки високому рівню викладання педагогічного колективу, у 1897 р. училище

отримало бронзову медаль і диплом від Миколаївського відділення Російського технічного товариства за роботи, експоновані на технічно-ремісничій виставці у Миколаєві [11]. У 1906 р. Р.Р. Дібольд за відмінну працю був нагороджений орде-ном Св. Анни 3-го ступеня [8].

У 1899-1902 рр. в училищі викладав будівниче мистецтво та залізничну справу відомий інженер і педагог Володимир Володимирович Рюмін (1874-1937). Отримав широку популярність як пропагандист науки і техніки. Закінчив хімічне відділення Харківського технологічного інституту (1899). З переходом у 1902 р. на викладацьку роботу до Миколаївського середнього механіко-технічного училища повністю віддав себе педагогічній роботі. Володимир Володимирович був прогресивним педагогом-новатором: ставив незвичайні досліди, стежив за новинами зі світу техніки, і ділився ними з учнями, розробляв власні оригінальні методики викладання. Багато приділяв уваги популяризації досягнень науки і техніки.

На завершення хотілося б згадати й учителів загальноосвітніх предметів, що працювали в училищі: учитель музики Карл Антонович Бінки (автор гімну училища, композитор); викладач чистописання, надвірний радник, вчений рисувальник Микола Петрович Євстратов (випускник Строганівського художнього училища, педагог); наглядач і викладач гімнастики відставний полковник Андрій Якович Ключев; викладач гімнастики штабс-капітан Ілля Іванович Білецький; учитель музики Григорій Феофанович Манілов (заслужений діяч мистецтв УРСР, музикант, диригент).

Отже ми бачимо досить потужний кадровий склад педагогічних колективів залізничних училищ, що діяли на Півдні України. Особливо велику увагу приділяли викладачам професійних дисциплін технічного характеру, які викладалися переважно особами з вищою освітою (більшість інженерів-педагогів були випускниками Імператорського Московського технічного училища, яке прирівнювалося до вищого рівня освіти).

Формування та функціонування стабільного педагогічного колективу здійсню-

валося багато у чому завдяки вмілому керівництву директорів та інспекторів навчальних закладів, тому адміністративні працівники ретельно підбиралися з осіб, що мали великий практичний досвід. Саме ці викладачі змогли сформувавши в учнів професійні навички майбутніх залізничників, вміння генерувати оригінальні ідеї на виробництві, у будівництві, управлінні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адрес-календарь и справочная книга Николаевского градоначальства на 1902 год. – Николаев: Русская типо-литография, 1901.
2. Адрес-календарь и справочная книжка гор. Николаева (Херсонской губернии) на 1900 год. – Николаев: Тип. Л.П. Белолипского, 1899.
3. Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1889 год. – Одесса: Типография штаба войск Одесского военного округа, 1888.
4. Адресная и справочная книга на 1908 год «Вся Одесса». – Одесса: Издание и ред. Л.А. Лисянского, 1908.
5. Адресная и справочная книга на 1910 год «Вся Одесса». – Одесса: Издание и ред. Л.А. Лисянского, 1910.
6. Богатчук С.С. Підготовка кадрів залізничників в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) // Інтелігенція і влада. – 2009. – Випуск 16: Серія «Історія». – С.17-27.
7. Вся Одесса. Адресная и справочная книга всей Одессы с отделом Одесский уезд на 1914 г. – Одесса: Типография «Порядок», С.К. Цессарского, [1914].
8. Железнодорожник. – 1906. – №145 (12). – 6 апреля. – С.213.
9. Нарыжный А.И. Старейший на Украине. Очерки истории Николаевского техникума железнодорожного транспорта имени академика В.И. Образцова / А.И. Нарыжный, И.С. Павлик, П.Н. Тригуб. – Николаев: Б.и., 1994.
10. Новороссийский календарь на 1893 год. – Одесса: Типография В.В. Кирхнера, 1892. – Отделение III.
11. Пономарева Е. Развитие железнодорожного транспорта в Николаеве во второй половине ХІХ – начале ХХ вв. / Елена Пономарева [Электронный ресурс] // Николаевский Базар. – Режим доступа: <http://bazar.nikolaev.ua/content/развитие-железнодорожного-транспорта-в-николаеве-во-второй-половине-хix-начале-хх-вв>
12. Пузанов М.Ф., Терещенко Г.И. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР. – К.: Вища школа, Головное изд-во, 1980.
13. Саратовский железнодорожный техникум [Электронный ресурс] // Информационное агентство «СарИнформ». – Режим доступа: <http://okt.sarinform.ru/node/118597>
14. Список выпускников и преподавателей ИМТУ, МММИ, МВТУ, МГТУ с 1865 до 2012 г.

[Электронный ресурс] – Режим доступа:
http://people.bmstu.ru
15.Технические и профессиональные учебные

заведения г. Одессы. – Одесса: Типография
А. Шульце, 1895.

Василевич Андрій Педагоги професійно-технічних закладів Південної України кінця XIX – початку XX ст. (на прикладі залізничних училищ)

Робота презентує спробу аналізу педагогічного складу технічних залізничних училищ на Півдні України у дорадянський час. Подано списки викладачів, їх соціальний статус, рівень освіти, особистий внесок у педагогіку, наукова діяльність.

Ключові слова: залізничні училища, Миколаїв, Одеса, Південь України, Російська імперія, Херсонська губернія, Рюмін, Дібольд, Біанки

Василевич Андрей Педагоги профессионально-технических заведений Южной Украины конца XIX – начала XX в. (на примере железнодорожных училищ)

Робота представляє попитку аналізу педагогічного складу технічних залізничних училищ на юге України в досоветское время. Подано списки преподавателей, их социальный статус, уровень образования, личный вклад в педагогику, научная деятельность.

Ключевые слова: железнодорожные училища, Николаев, Одесса, Юг Украины, Российская империя, Херсонская губерния, Рюмин, Дибольд, Бианки

Vassylevych Andriy Teachers of vocational schools in Southern Ukraine late XIX – early XX century (for example by railway schools)

The work represents an attempt to analyze the teaching staff of railway engineering colleges in the South of Ukraine in the pre-soviet times. Posted lists of teachers, their social status, education, personal contribution to pedagogy, scientific activity.

Keywords: Railway College, Mykolayiv, Odessa, South Ukraine, Russian Empire, Kherson's province, Rumin, Dibol'd, Bianki

Рецензенти:

Тригуб П.М., д.і.н., професор

Кривошея І.І., к.і.н., доцент

Надійшла до редакції 07.07.2014 р.